

עירי החדש אלא מזומנים לדין הולכין בכל מקום שהוא בית דין שם, כגון דההיא איתתא דאזמנה לדין קמיה דאמימר, ואזל אמימר למחזוא ולא אזלא איהי בתריה, וכתבו עלה פתיחא, בדין עשו דעבד לזה לאיש מלוה, ולא אמרו במקום הועד אלא בעדות החדש בלבד. תנו רבנן אין הכהנים רשאים לעלות בסנדליהן לדוכן, וזו מט' תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, חדא הא וחמש בהאי פירקא, ראשונה שיהו תוקעין בכל מקום שיש בבית דין. שנייה שיהא לולב ניטל במדינה שבעה. ג' שיהא יום הנף כולו אסור. ד' שיהו מקבלין עדות החדש [כל היום]. ה' שלא יהו עדים הולכין אלא למקום הועד. וחדא בפירקא קמאה הא דתנו רבנן בראשונה היו מחללין על כולן, משחרב הבית אמר להן רבן יוחנן בן זכאי וכי יש קרבן, התקין שלא יהו מחללין אלא על ניסן ועל תשרי בלבד. ואידך הא דאמירא בכריתות פרק ארבעה מחוסרי כפרה, דתניא גר שנתגייר בזמן הזה צריך להפריש רובע לקינו, אמר רבן שמעון בן גמליאל יש מי ששונה אמר ר' שמעון בן אלעזר, כבר נמנה עליה רבן יוחנן בן זכאי ובטלה מפני התקלה שמא יוציאנה לחולין. הנה ח' תקנות, [ט'] מאי היא. רב פפא אמר כרם רבעי, דתנן בפרק האחרון במעשר שני כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד לכל צד כול', עד כבר נמנו עליך חביריך והתירוהו. מאן חביריך רבן יוחנן בן זכאי.

אחת, שנייה שירת המנחה בשבת חוזרת שתים. ש"מ דהני שלש כל שבת אומר אחת מהן במנחה.

אמר רבא כדרך שחולקין בפסוקים של שירת האזינו כאן כמות שאומר הזי"ו ל"ך, כך חולקים בקריאתם בספר תורה בכנסת. הראשון קורא מהאזינו עד זכור והשני מזכור עד ירכבהו, השלישי ירכבהו, הרביעי וירא⁴⁰ ה' וינאץ, החמישי לו⁴¹ חכמו, הששי כיי⁴² דין ה' עמו עד סוף השירה, כן כל אחד ואחד⁴³.

אמר ר' יהודה בר אידית⁴⁴ עשר מסעות נסעה שכינה מקראי, אחד מכפורת לכרוב, שנאמר ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת, ואחר כך מבין שני הכרובים, מכרוב לכרוב וירכב על כרוב ויעוף וגו' כול', עד וממדבר עלתה למקומה שנאמר אלך ואשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני בצר להם ישחרוניני.

אמר ר' יוחנן ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר שמא יחזרו בתשובה, ולא חזרו, כיון שלא חזרו אמר תיפח עצמן שנאמר ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש.

וכנגדן גלתה סנהדרין עשר גליות מגמרא, מלשכת הגזית לחנות, ומן החנות לירושלים כול'.

[לא, ב] ועוד זאת התקין רבן יוחנן בן זכאי שאפילו ראש בית דין בכל מקום, לא יהו עדי החדש הולכין אלא למקום הועד, אבל זולתי

בבביתא להלן בגמ'. וכ"פ הרמב"ם בהל' תמור"מ פ"ו ה"ט. ואולם בטורשו"ע אר"ח סי' תכח סעי' ד מבואר שהיו קורין השירה במקדש בששת ימי השבוע. ובדרישה מבואר משום שהיו עושין מעמדות בכל יום ומתפללין מוסף. ועי' רש"י כאן. ועצ"ב אמאי הוצרך בשו"ע לכך ולא כתב כנגמ' שהיו אומרים שירת האזינו בשש שבתות. 40. וכ"ה בתוס' ד"ה הזי"ו בשם ר"ת, ובערוך ערך הזי"ו ל"ך. ועי' פרי חדש אר"ח סי' תכח סק"ה. ואולם בחי' הר"ן בשם ר"ח: ור"ח פי' וישמן לו. ונראה דטס"ה והביא בשם מסכת סופרים וירא לו. וצריך להפך הדברים. ור' להלן הע' 42. 41. וכן אנו נוהגין. ורש"י פי', לולי כעס אויב אגור. 42. ואלו הרמב"ם בהל' תפלה פ"ג ה"ה כתב כי אשא וכן אנו נוהגים. ועי' ערוגת הבושם (לר' אברהם ב"ר עזריאל) ח"ב עמ' 133. ובפי' ר' חיים פלטיאל עה"ת פרשת האזינו עמ' תצט אחר שהביא פרש"י כתב בשם ר"ח: ר' ויאמר אסתירה ל' לו חכמו כ' כי מגפן. (ושמא צ"ל ר"ת). 43. מדברי רבינו נראה דכשם שיש ענין בתחילת הקריאה שיתחיל הזי"ו לך, כך יש ענין בסופן, שיסיים באותן מקומות שצריך להתחיל הבא אחריו. ועי' דבר אברהם ח"א סי' לו, ומש"כ שם באות ג מספר האשכול בשם רב האי גאון ימצאהו. ורבינו לא הזכיר מנהג זה. 44. כ"ה בכת"י המובא בדק"ס אות ט. ולפינו: בר אידית.

אישתני מעשר, ולא איפריקא. ונדחו דברי ר' יוחנן מאחר שלא מצא תשובה.⁴⁸

תנו רבנן מניין שאומרים אבות שנאמר הבו לה' בני אלים, כלומר בני הגדולים כדכתיב⁴⁹ ואת אילי הארץ לקח. גבורות שנאמר הבו לה' כבוד ועוז⁵⁰. קדושות שנאמר הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קדש.

ומנין שאומרים קדושת היום, והוא אתה בחרתנו⁵¹ מכל העמים, ומלכיות וזכרונות ושופרות, דתניא⁵² ר' אליעזר אומר שבתון זכרון תרועה וגו', שבתון זו קדושת היום כול'. אמר לו ר' עקיבא מפני מה לא נאמר שבתון שבות, שהרי בו פתח הכתוב תחילה, אלא שבתון שבות קדשיהו בעשיית מלאכה, זכרון אלו זכרונות, תרועה אילו שופרות, מקראי קדש זו קדושת היום. ומנין שאומרים מלכיות עמהן, שנאמר והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם, (א') שאין ת"ל אני ה' אלהיכם ולמה עוד כתוב אני ה' אלהיכם, זה בנה אב כל מקום שנאמר זכרונות יהיו מלכיות עמהן. הנה מצאנו מן התורה⁵³ שצריך להזכיר זכרונות שופרות ומלכיות וקדושת היום.

רב נחמן בר יצחק אמר לשון של זהורית, דתניא התקינו שיהו קושרין אותו חציו בסלע וחציו בקרני שעיר המשתלח, וכן התקינן רבן יוחנן בן זכאי. ואקשינן ומי הוה בימיו לשון של זהורית, והתניא כל שנותיו של רבן יוחנן בן זכאי ק"כ שנה, מ' שנה עסק בפרקמטיא, ומ' שנה למד ומ' שנה לימד, ותניא מ' שנה קודם חורבן הבית לא היה הלשון מלבין אלא מאדים, ורבן יוחנן בן זכאי בתר חורבן הבית הוה, דתניא משחרב הבית התקינן רבן יוחנן בן זכאי. ופרקינן אותו מ' שנה שלמד תלמיד יושב לפני רבו הוה ואמר מילתא ואיסתבר טעמו וקבעה רביה בשמיה.

[לב, א] סדר ברכות אומר אבות וגבורות כו'.⁴⁵ ואקשינן עלה לר' יוחנן בן נורי אם אינו תוקע למלכות למה מזכיר עשר מלכיות לכתחלה ודאי עבד⁴⁶ שלש, דתנן⁴⁷ אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות, ר' יוחנן בן נורי אמר אם אמר שלש שלש יצא, נימא הואיל ואישתני שאין תוקעין בהן כשם שתוקעין בזכרונות ובשופרות, כך

45. ומה שנהגו שמוסיפין זכרנו ומי כמוך ועוד, כתב הר"ן בשם רבותינו הצרפתים שאם שכח מחזירין אותו ופליג עלייהו. וכוונתו לתוס' ברכות יב, ב ד"ה והלכתא. וכיון שלא הזכיר דעה זו בשם ר"ח כפי שהובא בשמו בתוס' שלפנינו שם, מוכח שטס"ה בתוס' וכפי שעמדנו על כך בהערה 300 שם, וצ"ל הר"מ במקום הר"ח כהגהת מהרש"ל ברכות שם. 46. פובדיעבד. 47. כ"ה בכת"י. והיינו מתני' דלקמן. ובפ"י ר"ח שבש"ס וילנא דתניא, ושבוש הוא. 48. וצ"ב דקימ"ל הלכה כר"ע מחבירו. וכ"כ טעם זה הר"ף כאן. ולשם מה הוצרך רבינו לטעם שריב"ן לא מצא תשובה, והרי אף אם היה מוצא תשובה הלכה כר"ע. וא"ל משום דרשב"ג ס"ל כריב"ן ואין הלכה כר"ע מחבירו, ולכן היכא דמסתבר טעמיה הלכה כמותו ואף מחביריו (ראה רדב"ז הל' נדרים פ"א הכ"ד. ועי' תורת חסד כלל ה' ומנ"ח מצוה קס), משום דאף דרשב"ג כריב"ן היינו רק לענין סדר ברכת קדושת היום, אבל לענין התקיעות רשב"ג כר"ע. והכא מיירי בענין תקיעות. 49. יחזקאל יז, יג. ועי' רש"י. ובפ"י ר"ח מגילה יז, ב: והן האבות גבורי התורה המצוות כדכתיב ואת אילי הארץ לקח. 50. בפ"י ר"ח מגילה שם: ונקראו גבורות שיוודין בגבורה כמפורש בתחילת תעניות, ועוד היא גבורה ואומר מטרות עז. 51. שהרי חותם בה מקדש ישראל יום הזכרון. וכן פירשו רבינו הלל והמיוחס להר"ש בפירושה לתו"כ אמור ריש פרשתא יא, והמאירי כאן. 52. כ"ה בש"ס כתי"מ ולפנינו ליתא. ועי' דק"ס אות ח. 53. וכדאיתא לעיל בגמ' רחמנא אמר אידכר. ואולם להלן לד, ב במבואר דהנן ברכות הן מדרבנן. וכ"ה בפ"י ר"ח. גם הרמב"ם בפהמ"ש בפרק מ"ה כתב דבא בקבלה דבר זה. ולשון זה שייך רק על דאורייתא ולא על דין דרבנן. ואלו בשלהי פ"ג מהל' שופר כתב הרמב"ם שהברכות מדברי סופרים, ואי נימא שכונתו לדברי סופרים כפי שכתב לענין קדושי כסף, הרי נמצינו למדים שדבר המפורש בתורה עדיף מדבר שאינו מפורש אף ששניהם דאורייתא, ולכן אמרין להלן שספק דבר המפורש בתורה עדיף מדין דאי דאורייתא שאינו מפורש בתורה ובא בקבלה. ועי' יום תרועה כאן. ועפ"י הרמב"ן בספהמ"צ שורש א שדרך הגמ' לומר על מצוות דרבנן שהם דבר תורה כדי לחזקם, י"ל ברוחק שלזה נתכוין רבינו כאן שמצאנו אסמכתא מן התורה לכך. ובח"י הר"ן בסוגיין כתב להדיא דברכות אלו הם מדרבנן.

מלכיות עם קדושת היום ותוקע, זכרונות ותוקע, שופרות ותוקע, ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים ושים שלום.⁶⁰

ירושלמי⁶¹ ר' בא בשם ר' אבא ב"ר ירמיה בתפילה הוא אומר אלהי דוד ובונה ירושלים, ובנביא הוא אומר אלהי דוד ומצמיח קרן ישועה.⁶² יום של ראש השנה שחל להיות בשבת⁶³ ר' אומר פותח בשבת וחותר בשבת ויום טוב בינתיים, ר' יהודה בן פזי בשם ר' יהושע בן לוי הלכה כרבי.⁶⁴

[מתני'] אין פותחין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות. הני עשר⁶⁵ כנגד מי, כנגד עשרה הללו אל בקדשו כול'. רב

עוד באו לפרש היאך סידורן, תניא ר' אומר קדושת היום שהיא אתה בחרתנו אומרה עם המלכיות בברכה רביעית⁶⁴, מה מצינו כל מקום בשבתות ובימים טובים ברכיעית, פירוש אבות גבורות קדושת השם ואחריהן קדושת היום. וכיון שעמד רבי כר' עקיבא דמתניתין הלכתא כוותיה⁶⁵. ואפי' רשב"ג דפליג על רבי⁶⁶ אמר כר' עקיבא דמתניתין [שה] היו נוהגין ביבנה שתוקעין למלכיות⁶⁷.

והא דתניא לשני ירד ר' חנניה⁶⁸ בנו של ר' יוסי הגלילי ועשה כר' עקיבא, אוקמה רב חסדא מאי לשני לשנה הבאה⁶⁹. והלכה כר' עקיבא דאמר אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל

54. [צ"ב אמאי לא תקנו ברכה מיוחדת בימי הזכרון לקדושת היום כמו בשאר יו"ט. ועי' ברכות כט, א. ומש"כ התפא"י במ"ה, היינו לבאר הטעם שכללו במלכיות, אבל אין בזה לבאר אמאי לא תקנו ברכה בפני עצמה. ולדעת המאירי נחלקו בזה ב"ש וכו"ה ולב"ש מברך עשר. אולם לדעת הרמב"ן במלחמות שלהי ר"ה נחלקו רק כשחל בשבת וכן מבואר בתוספתא ברכות פ"ג ה"א, ולכו"ע קדושת יו"ט כוללה במלכיות ומקא"ה בזה]. 55. צ"ע דקימ"ל הלכה כרבי כנגד רשב"ג הראשון (סדר תנו"א סע' כא). וצ"ל דהא הלכה כרבי אף למ"ד הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו (פלוגתא דאמוראי בב"ב קכד, ב) משום דר"ע ס"ל כותיה. וע"כ בענין סדר ברכת קדושת היום לא כתב רבינו הלכה כר"ע כפי שכתב לעיל לענין התקיעות, כיון שאין הלכה כר"ע מחביריו. וראה להלן הערה 11. שו"ר בס' העיטור הלי' שופר (קג): שכתב בלשון זה: ועמד רבי ועשה כר"ע והלכתא כוותיהו. [נשמא כתב כן עפ"י רבינו (רגיל להביאו הרבה גם בסתמא) וא"כ יש להשלים כאן ועשה]. וצ"ע מש"כ האור"ז ח"ב סי' רסג דהלכה כרבי משום דהלכה כרבי מחבירו. שהרי רשב"ג וריב"נ ס"ל דאינו אומר קדושת היום במלכיות. 56. לענין מקומה של ברכת קדושת היום. 57. לעיל כתב רבינו שנדרחו דברי ריב"נ ואעפ"כ מצינו כאן שהיו מקומות שנהגו כמותו וצ"ב. ובאמת הרמב"ם בהל' שופר לא הזכיר דין זה היכן מזכיר קדושת היום. וה"ט משום דהדבר תלוי במנהג המקומות. ומש"כ בסדר התפלות של כל השנה (בסו"א אהבה) לענין ברכת היום, היינו כפי המנהג שנהגו במקומו. ומפורש הכי בתוספתא פ"ב ברייתא ט' שמקום שנהגו לומר כריב"נ אומר כריב"נ. ובירושלמי ה"ו איתא שביהודה נהגו כר"ע, ובגליל כריב"נ, ואם עשה ביהודה כגליל ובגליל כיהודה יצא. ולפי"ז צ"ב מש"כ רבינו לעיל דהלכה כרבי וכר"ע, והרי הדבר תלוי במנהג. אולם אין דברי הרמב"ם מיושבים בזה משום שלא מצינו כלל שצריך להזכיר בתפלה קדושת היום. וצ"ל כיון שהזכיר מלכיות והיא כוללת גם קדושת היום, לכן לא הוצרך להזכירה בפנ"ע. 58. לפנינו בגמ' ר' חנינא. וכנוסח רבינו נמצא בגמ' כת"י מובא בדק"ס אות ר' ובתו"כ אמור פרשתא יא פי ה, בירושלמי ה"ו ובתוספתא ר"ה פ"ב ברייתא ט. ובפי' ר"ח הנדפס בש"ס וילנא ר' חנינא והגיהו כדרכם מדעתם עפ"י הגמ' ושבוש הוא. 59. ולא גרס כלפנינו ליום שני. שרק לאחר שבטל קדוש החדוש עפ"י הראיה נהגו לעשות ר"ה ב' ימים, בשנת ד"א קי"ט, כמבואר בס' הזכות להרמב"ן גיטין לו, א. 60. וכ"ה בס' העיטור הלי' שופר (קג). ואולם לפנינו במשנה ליתא. ועי' דק"ס אות ה ש"כ"ה במשניות דפוס נפולי. 61. בפרקין ה"ו. 62. בירושלמי שלפנינו: אלהי דוד מצמיח ישועה. ומצינו במדרש שמואל פכ"ו נוסח כע"ז: אלהי דוד מצמיח ישועה לעמו ישראל. והירושלמי ס"ל דכולל שתי ברכות באחת. 63. בירושלמי איתא הכא: אית תניי תני פותח ביו"ט וחותר בשבת ואית תניי תני פותח בשבת וחותר ביו"ט. ונראה דצ"ל ולהשלים כאן, שאל"כ אינו מובן ההמשך דהלכה כרבי. ואולם בירושלמי כת"י לידן ליתא ואית תני' השני. 64. בביצה יז, א איתא בשם רבי דאף חותר בה ביו"ט מקדש ישראל השבת והזמנים. וכ"ה בפי' ר"ח שם וצ"ע. וי"ל דצ"ל כפי' הפנ"מ בפי' הירושלמי דחותר בשבת. ואף שאין חותמין בשבתים, ראה בפי' ר"ח ברכות מט, א: אסיקנה אין חותמין בשבתים חוץ ממקדש השבת וישראל וראשי חדשים, ע"כ. וה"ה ביו"ט שחל בשבת. 65. לפנינו בגמ' הני עשרה מלכיות כנגד מי. ולנוסח רבינו י"ל דקאי אכולהו. ובכת"מ: כל הני עשרה כנגד

אמלך עליכם. זכרון כגון ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב, שופר כגון תקעו שופר בגבעה חצוצרות ברמה וגו', אבל פורענות של עובדי כוכבים אם בא להזכיר מזכיר, כגון ה' אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן.

אין מזכירין של יחיד אפי' לטובה, כגון זכרה לי אלהי לטובה⁶⁵, זכרני ה' ברצון [עמך].

פקדונות הרי הן כזכרונות, [כגון] וה' פקד את שרה, כיון דאתו מינה רבים⁶⁶ אם בא להזכירו עם הזכרונות מזכיר דברי ר' יוסי, ר' יהודה אומר אינו מזכיר.

שאו שערים ראשיכם וגו', ראשונה שתיים שניה שלש דברי ר' יוסי, ר' יהודה אומר אחת. מלכיות שיש עמה תרועה כגון ותרועת מלך בו, בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', אומר עם המלכיות ואומר עם השופרות דברי ר' יוסי. ר' יהודה אומר אינו אומר אלא עם המלכיות בלבד.

(משלים) [מתחיל]⁶⁷ בתורה ומשלים בנביא, ר' יוסי אומר אם השלים בתורה יצא. ואקשינן עלה וכי ר' יוסי דאיבעד קתני, והתניא ר' יוסי אומר המשלים בתורה הרי זה זריז ומשובח. ותריצה למתני' הכי, ר' יוסי אומר מתחיל בתורה ומשלים בתורה⁶⁸ ואם השלים בנביא יצא. תניא נמי הכי ר' אלעזר בר' יוסי אומר וותיקין היו משלימין בתורה.

אמר רב הונא תנא שמע ישראל ה' אלהינו ה'

יוסף אמר כנגד עשר דברות. ר' יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות, והן ויאמר ויאמר דבראשית, ובראשית נמי מן המניין, כי מאמר הוא, שנא' בדבר ה' שמים נעשו.

ירושלמי⁶⁹ הני עשר מלכיות כנגד עשר קילוסין שאמר דוד בהללויה הללו אל בקדשו וגו', עד כל הנשמה תהלל יה. עשרה⁷⁰ זכרונות כנגד עשרה וידויים שאמר ישעיה רחצו הזכו. מה כתיב בתריה⁷¹ למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ לכו נא ונוכחה. י' שופרות כנגד (י' שופרות) [ז' כבשים]⁷² ופר ואיל ושעיר.

ר' יוחנן בן נורי אמר אם אמר שלש [שלש יצא ואבעיא לן שלש]⁷³ מן התורה שלש מן הכתובים ושלש מן הנביאים יצא דהוה להו ט' ואיכא ביניהן חדא, או דילמא אחת מן התורה אחת מן הנביאים ואחת מן הכתובים, ואיכא ביניהן שבע בכל אחת מהן⁷⁴. ת"ש דתניא ר' יוחנן בן נורי אומר לא יפחות משבע, ואם אמר שלש מכולן יצא כנגד תורה נביאים וכתובים, ואמרי לה כנגד כהנים לויים וישראלים. אמר שמואל הלכה כר' יוחנן בן נורי⁷⁵. ש"מ אחת מן [התורה ואחת מן] הנביאים ואחת מן הכתובים⁷⁶. ומצאנוהו מפורש בתלמוד ארץ ישראל⁷⁷ הינן סברין מימר שלש מכל אחת ואחת, אשכח תני אפילו שלש מכולן יצא.

[מתני'] אין מזכירין של פורענות [לב, ב] מלכות כגון אם לא ביד חזקה ובחמה שפוכה

מי, ועי' דק"ס שם. וכן מוכח מדלא פריך תינח מלכיות וזכרונות ושופרות מנין. ועי' שו"ת מגן שאול סי' כט שעמד על כך ומש"כ בזה. 66. בפרקין ה"ז. 67. ויתכן דכונתו לומר דלא כהבבלי דיליף לכולהו מעשרה הלולים, ועי' ר"ן שם ובשו"ת מגן שאול שם. 68. בירושלמי שלפנינו איתא מה כתיב בתריה להלן לאחר דרשו משפט. 69. הוגה והשלם עפ"י הירושלמי שם. וכ"ה בפי' הר"ן על הרי"ף ובחי' כאן. 70. כן נראה להשלים עפ"י הענין דברור שחסר כאן ויתכן שנשמט מחמת הדומות. וכע"ז הגיהו בד"ר. 71. היינו במלכיות וזכרונות ושופרות. 72. ואין בזה סתירה למה שהביא רבינו להלן לה, א מימרא דרב חננאל אמר רב כיון דאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך, וכמבואר במלחמת ה' להרמב"ן כאן. 73. צ"ב האיך ש"מ בברייתא יותר ממתניתין. ונ"ל משום דקתני ואם אמר שלש מכולן יצא. ואלו במשנה קתני שלש מכולן יצא. ועי' מהרש"א וטו"א שהאריכו בזה, ובקו"א לשאג"א בשם הרש"ש, וברש"ש כאן. 74. בפרקין ה"ז. 75. לא הוה זכרון של יחיד. 76. כ"ה בכת"י, והמעתיק בש"ס וילנא לא העתיק נכונה וא"צ להגיה עפ"י הגמ'. 77. כן יש להגיה עפ"י הענין. וראה להלן. 78. בחי' הרמב"ן והרשב"א המתחיל מתחיל בשל תורה ומסיים בשל תורה וכן היא גירסתו של ר"ח ז"ל בגמ' דילן.

בשלום, מעלה אני עליכם כאילו נעשיתם בריה חדשה. בכל הקרבנות, בשעיר הקרב בכל המועדים [כתיב] חטאת, ובעצרת כתיב שעיר עזים אחד לכפר עליכם, ולא כתיב חטאת, אמר להן הקב"ה כיון שקבלתם עליכם עול תורה

מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימכם⁸⁷.

מדקתני במתני' ובשעת ההלל הראשון מקרא את ההלל, מכלל דבראש השנה לא אמרי' הלל, מאי טעמא, אמר ר' אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מפני מה אין אומרים ישראל לפניך בראש השנה וביום הכפורים הלל, אמר להן איפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתיים נפתחין לפניו ישראל אומרי' הלל⁸⁸.

[מתני'] שופר של ראש השנה אין מפקחין עליו את הגל כו'⁸⁹. מאי טעמא דתקיעת שופר דהוא יום תרועה יהיה לכם עשה הוא, ואין עשה דוחה עשה ולא תעשה של ראש השנה, שנאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון שבות, כלומר שב ולא תעשה, וכתיב נמי כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם אשה לה⁹⁰. ולא עולין באילן ולא רוכבין כו'. ואקשינן השתא לא עולין באילן שהוא משום שבות דרבנן, דתנן⁹¹ אלו הן משום שבות לא עולין באילן, אמרינן דלא, פיקוח הגל⁹² והעברת

אחד מלכות. וכן וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וגו' מלכות. וכן אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים וגו' אלו כולן מלכות דברי ר' יוסי. ר' יהודה אומר אינה מלכות⁷⁹. וקי"ל כר' יוסי⁸⁰.

[מתני'] העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה השני מתקיע. כלומר במוסף שהוא יורד שליח צבור שנית. אמר ר' יוחנן בשעת השמדי⁸¹ שנו.

ירושלמי⁸² ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן מעשה פעם אחת תקעו בתפלת שחרית והיו השונאים סבורים שמא עליהן הן הולכין ועמדו עליהן והרגום. עמדו⁸³ לתקוע ותיקנו בתפילת המוסף ומיגו דאינון חמיין לון דקרו קרית שמע ומצלו וקרו באורייתא ומצלו והדר תקעין אמרינן בנימוסיהון אינון עסיקין. ר' יהושע בן לוי שמע להא מהכא שמעה אלקים צדק זו קרית שמע הקשיבה רנתי זו רגון תורה, האזינה תפילתי זו תפלה, בלא שפתי מרמה זו מוסף, מה כתיב בתריה מלפניך משפטי יצא⁸⁴. אמר ר' תנחומא קרייה⁸⁵ אמרה כן, יום תרועה ועשיתם עולה, כלומר התרועה במוסף בעשיית העולה⁸⁶. ר' אלעזר בר' יוסי אומר בכל הקרבנות כתיב והקרבתם וכאן כתיב ועשיתם, אמר להן הקב"ה כיון שנכנסתם בראש השנה לפני בדין ויצאתם

79. נראה דר' יהודה סובר דבעינן פסוקי מלכות שה' מלך על כל העולם ולא רק על ישראל. ועי' מהרש"א בחא"ג. ונראה דתליא בב' נוסחאות שבתוספתא ר"ה פ"א הי"ב: כדי שתמליכוני עליכם, או כדי שתמליכוני על כל מעשיו. ועי' ספרי ואתחנן סוף פ"י לא שתי ברייתות חלוקות בנוגע לפסוק שמע ישראל וגו'. ועי' פ"י רבינו הלל שם, ספרי דבי רב ועמק הנצי"ב שם. 80. דר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי בעירובין מא, ב. ועי' רי"ף. 81. כ"ה בכת"י. ובנדפס בש"ס וילנא "הגזרה" עפ"י הגמ' בשעת גזרת המלכות. ואולם בש"ס כתיב"מ כנוסח רבינו בשעת השמד שנו. וראה בדק"ס שם שכ"ה בכל הכ"י ודפו"י ונשתנה בדפוס בסיליאה ועוד ע"י הצנזור. 82. בפרקין ה"ח. ואינו מטעם שמד כבבבלי, ועי' תוס' ד"ה בשעת וריטב"א. 83. מכאן עד בתפילת המוסף ליתא בירושלמי. ועי' רשב"א ומאירי כאן. 84. בקה"ע מפרש שלאחר קריאת התורה מתפללין מוסף, והיינו בלא שפתי מרמה ומלפניך משפטי יצא היינו תקיעת שופר שבאה להזכיר זכיותיהם של ישראל. 85. היינו שמקרא מלא הוא בתורה. 86. וצ"ל לפי"ז אמאי קודם הך מעשה תקעו בשחרית. וצ"ל דאעפ"כ וזיזין מקדימין למצוות עדיף. וצ"ע. 87. מכאן שעצרת הוא יום מתן תורה. ועי' מג"א סי' תצד חק יעקב שם, ומש"כ בהערות לריב"ש (מהדורה חדשה הוצאת מכון ירושלים תשנ"ג) סי' צו. 88. הימים שקוראים מועד ואסורים בעשיית מלאכה אומרים בהם הלל, ולכן שאלו מלאכי השרת מדוע ברי"ה ויהיכ"פ שיש בה שני דברים אלו אין אומרים הלל. ועי' ערוך י, ב ורמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ו. 89. וכ"ה ברי"ף מפקחין קודם מעבירין. 90. המשך הפסוק והקרבתם וגו' נשמט בפ"י ר"ח שבד"ו. ואף דלא היו בעידיניה כתב ר"ת (בשבה"ס ל"י רצד) דעשה דברים דוחה ל"ת אף שלא בעידיניה. 91. ביצה לו, ב. 92. גם הריצ"ג בהל' ר"ה (לה) מבאר

כרבי יהודה דאמר דבר אל בני ישראל, בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות. אבל מתעסקין בהן עד שילמדו, אמר ר' אלעזר ואפי' בשבת. ואסיקנא מלמדן אותן לתקוע אפי' בשבת, ודוקא להתלמד אבל שלא להתלמד לא, [לג, ב] בקטן שהגיע לחינוך כר' יוחנן דאמר והוא בן עשר ובן י"א, ואין מעכבין אותן מלתקוע, ודייקין הני מילי דיעבד אבל לכתחלה לא בקטן שלא הגיע לחינוך. אין מעכבין אותן מלתקוע ביום טוב ואפילו שלא להתלמד.

[מתני'] סדר תקיעות של של של של של. פירוש של תקיעות⁹⁸ וכל אחת של נמצא כולן תשע. וקימא לן דאית לן לאורוכי בתרועות כל מה דבעי⁹⁹. וכך מנהג בכל ישראל¹⁰⁰. פירוש של¹⁰¹ יבבות. של תרועות זו אחר זו דבוקות¹⁰². ושלשה שברים הן בניחותא ומעט

התחום⁹³ שהן איסור מן התורה הוצרך לומר דלא⁹⁴. ופרקי הכי נמי קתני⁹⁵, אין מפקחין עליו את הגל, כלומר לא פיקוח הגל וכיוצא בו שהוא איסור מן התורה, אלא אפי' דבר שמשום שבות לא דחי.

[לג, א] ואין חותכין אותו כול'. אוקימנא הכי אין חותכין השופר בדבר שהוא משום שבות כגון מסא⁹⁶ או סכינא וכיוצא בה, וכ"ש בדבר שהוא משום לא תעשה כגון מגל שהוא עשוי לקצור בו, והקצירה היא מאבות מלאכות שודאי אסור. אבל אם רצה לתת לתוך שופר מים או יין יתן כאבא שאול דאמר מים או יין מותר כדי לצחצחו, מי רגלים אסור מפני הכבוד. הא דתניא אין מעכבין לא את התינוקות ולא את הנשים מלתקוע ביום טוב, ר' יוסי ור' שמעון היא דאמרי נשים סומכות רשות. והא דתנן [אין] מעכבין את התינוקות מלתקוע⁹⁷

דפקוח הגל מלאכה היא ואסורה מדאורייתא. והרשב"א מבאר בגל דבעי מרא וחצינא. וכן פירש בפסקי רי"ד כאן דהוי איסור דאורייתא משום שהוא סותר. 93. מדברי רבינו מבואר דתחומין ביו"ט דאורייתא, והיינו תחומין די"ב מיל. וכן משמע בפ' לעירובין יז, ב דתחומין בשבת מה"ת וה"ה ביו"ט. ועי' מנ"ח מצוה כד ומצוה רחץ שהאריך בענין תחומין ביו"ט אי הוי מהתורה או מדרבנן. ועי' פרי חדש סי' תקפו סק"ב. 94. וכן פ' הרמב"ם, כיוצא מדבריו בהל' שופר פ"א ה"ד. אבל רש"י כאן פ' באר"א. 95. לפנינו בגמ' תירוצ' אחר זו ואצ"ל זו קתני. ולפי"ז לא תקשי כמובן קושיה הרשב"א כאן. 96. כ"ה בכת"י (בד"ו מסר). ועי' בפהמ"ש להרמב"ם. 97. אבל נשים מעכבין אותן מלתקוע. 98. דתוקעין ג"פ כדילפינן להלן בגמ' לר', א ומנין לשלש וכו' ת"ל והעברת שופר תרועה, שבתין זכרון תרועה, יום תרועה יהיה לכם. וראה פ' ר"ח לעיל כו, א ד"ה שדה יובל. וכן מפרש הרמב"ן בדרשתו לר"ה ריש פ"ח. וצ"ב לשם מה פירש רש"י כאן אחת למלכיות, ולא הביא כדרכו עיקר הדבר דמפרש בגמ'. וכן פרש"י לעיל לב, א ד"ה מתני'. ועי' רמב"ם הל' שופר פ"ג ה"א טור ושור"ע או"ח ריש סי' תקצ ובב"י שם אף שהביא פרש"י לא הביא מש"כ אחת דמלכיות וכו' ע"ש ודוק. ועי' יום תרועה מש"כ בבאור כונת רש"י בזה. וראה להלן הערה 104. 99. הריצ"ג בהל' ר"ה עמ' מא מביא כן בשם רש"י ג' וז"ל: דלא נתנו חכמים שיעור למעלה אלא למטה וכו' אבל להאריך ולמשוך על מה שרוצה לא איכפת לן. והכי אמר רב שרירא דאית ליה לתוקע לאורוכי (כי בבית) [ביבבות] כמו דמאריך בתקיעות כמי אנפי, חזא דהכין מנהגא במתיבתא ובכל ישראל למעבד [יבבות] טובא. ועוד דתנן בהדיא תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת. והא קמ"ל דאחת כשתים וכו'. וכיון דיש לו להאריך יאריך בתרועה יתיר משלש יבבות וכו'. ועיקר הראיה היא מזה שרואים שאין לתקיעה שיעור, ה"ה לתרועה ושברים, שהרי שיעור תקיעה כתרועה. ועי' תוס' ד"ה שיעור בא"ד ומיהו שג"כ הביאו ראה זו ומש"כ בשם הרמב"ן בדרשתו לר"ה. וכן הוכיחו הרשב"א והריטב"א בסוגיין והיינו כשהוסיף ברציפות ללא הפסק. 100. ואולם באותו מעשה שאירע במגנצא (מובא ברא"ש סי' יא) מבואר שהחזירוהו לראש כיון שהוסיף בשברים. ובדרשת הרמב"ן שם נמצא שגם ר' יצחק בן אברהם החזירו לראש. והרא"ש באמת תמה עליהם דתקיעה ושברים אין להם שיעור למעלה, וכמו שעושים בתרועה כמה כוחות, כך יכול לעשות בשברים. ובדרשת הרמב"ן שם הביא בשם רבו ה"ר נתן בן ה"ר מאיר שהשיב לרבו הריצב"א, דהוספה בשברים שרי ולא הוי הפסק משום דמין במינו אינו חוצץ. ואלו הרמב"ן בעצמו כתב טעם אחר, דאין שיעור למעלה לתרועה דיכול להאריך בלילוי ועושה חמשה או חמשים יבבות, כמו שנהגו כל ישראל, והביא שג"כ רבינו האי ורבינו שרירא גאון אביו בתשובה, וזהו כדברי רבינו כאן. ועי' או"ח ח"ב סי' רסט וטור או"ח סי' תקצ. 101. ראה להלן הערה 108. 102. התוס' הביאו פרש"י דג' יבבות הן של קולות

הפסק בינתיים¹⁰³. נמצא שיעור שלשה שברים יותר משלש יבבות. לפיכך אמר אביי בהא ודאי פליגי. והן תר"ת תר"ת תר"ת¹⁰⁴.

שיעור תקיעה כג' תרועות. ואקשינן עלה והתניא שיעור תקיעה כתרועה. ופרקינן תנא דידן קא חשיב דכולהו באבי¹⁰⁵ והכי קתני, שיעור שלש תקיעות כשלש תרועות¹⁰⁶, נמצא(ת) דכל תקיעה אחת כתרועה וליכא פלוגתא ביניהו¹⁰⁷.

ותוב תנינן שיעור תרועה שלש יבבות¹⁰⁸ והתניא שיעור תרועה שלש שברים, פי' יבבות [לד, א] ולא נתברר הדבר כדברי אחד מהן, והיו כל ישראל כולן עושין זה וזה¹¹², דבריר להו דתרוויהו תרועה היא¹¹³. ונהגו העם לעשות

בעלמא כל שהוא, ואח"כ הביאו את פי' ריב"א וריב"ם שכל יבבא היא ג' כוחות כל שהוא, וכתבו שרבינו חננאל פי' כרש"י. והיינו שפירש כאן שהן ג' תרועות זו אחר זו. דלריב"א וריב"ם היינו ט' כוחות. ועוד דלפרש"י הן קולות רצופות וסמוכות ללא הפסק, ומשו"ה כתבו תוס' שצריך ליהרר שלא יאריך בהן דא"כ נעשות תקיעות. ולפי' ריב"ם וריב"א אין לחוש לזה לפי שיש הפסק בין הכוחות (עי' פנ"י). והרי רבינו כתב להדיא שהן דבוקות וזהו כפרש"י. גם הרא"ש (סי' י) כתב שרי"ח פי' כפרש"י והוסיף שכ"ה בירושלמי (ה"י) וזהו הרעה בתלת דקיקין. ובתו"י הביא נמי פי' ר"ח וכתב דיש לסמוך עליו ועל פרש"י. ואולם הסמ"ג עשין (מצוה לב) כתב דנראין דבריהם, והביא פי' ר"ח בזה"ל: ובפירוש שלש יבבות פירש רבינו חננאל ששלש יבבות הן ג' כוחות של כל שהו רצופות. ובדרשת הרמב"ן ר"ה שלהי פ"ח הביא ג"כ פי' ר"ח ושם ליתא דבוקות. ושם צריך להשלימה שם. וראה בהערה הבאה. ¹⁰³. וכ"ה לשון ספר העתים בהל' שופר (מובא במאירי הענין השני): פי' יבבות זו אחר זו. שברים בנחתא והפסק ביניהם. וראה להלן הערה ¹⁰⁹. ¹⁰⁴. דכיון שכל תרועה צריכה פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה, ובעינן ג' תרועות, הרי ששלש של שלש שלש היינו ג' פעמים תר"ת. וכן פירש הרמב"ן בדרשתו לר"ה רפ"ח. והריטב"א הוסיף שהן כנגד מלכויות זכרונות ושופרות. ¹⁰⁵. היינו התקיעות והתרועות. ולפינו נמצא כן בנוסח הגמ'. גם לרש"י היה הגירסא כנוסחת רבינו. ועי' רי"ף ודק"ס כאן. ¹⁰⁶. וכפרש"י. וכ"כ הרמב"ן ד"ה תנא: ר"ח ורש"י ז"ל פירשו שיעור [שלש] התקיעות כשלש תרועות. ומש"כ להלן: ומתני' ה"ק שיעור התקיעות כשלש תרועות כלומר השיעור כל אחת מן השלש תרועות, אינו מובן, שלפי' רש"י ור"ח כונת המשנה בשיעור ג' תקיעות כג' תרועות. ועי' רשב"א. והרמב"ם בפהמ"ש פירש באופן אחר ולפירושו שיעור ג' תקיעות שבכל סימן כתרועה. נמצא ששיעור תקיעה כחצי תרועה. וכן פסק בהל' שופר פ"ג ה"ד. ועי' רבינו מנוח שם. ובחי' הרמב"ן והרשב"א וכן בדרשת הרמב"ן פ"ח דחו פירושו. ועי' ר"ן. ¹⁰⁷. וכ"כ הרי"ף: ולא פליגי. ועי' רמב"ן בחי' ובדרשה לר"ה דהכי גמירי הלכה דשיעור תקיעה כתרועה. והפנ"י כתב שדוחק לומר כן. (לא ראה חי' הרמב"ן שנדפסו לראשונה בשאלוניקי תקנ"א) אלא מסבירא ילפינן לה ע"ש. ובשפ"א העיר על הפנ"י מ"ש מכל שיעורין שהל"מ מסיני הן. ¹⁰⁸. הרמב"ן בחי' ובדרשתו שם שכן היא גירסת ר"ח. וגירסת הספרים כולם כשלש יבבות ובברייתא כשלשה שברים אינה נכונה. יש נוסחאות שכתוב בהן כדי שלשה יבבות ובברייתא כדי שלשה שברים והיא גירסת הרי"ף. גם רש"י גרס כר"ה שלש יבבות. וכ"ה גם בתשובת רה"ג שבאוצה"ג עמ' ¹⁰⁴. ובפי' הר"ן על הרי"ף ובס' המכתם מישבים הנוסחא כשלש וכו' דהיינו כשלשה שברים שעושה המתאנה בפה. ¹⁰⁹. גם רש"י כתב דשברים ארוכים מיבבות, אבל לא הזכיר שיש הפסק ביניהם כפי שכתב רבינו גם לעיל ד"ה פירוש. ובמהות הפסק זה שבפי' ר"ח, כתב הרמב"ן בדרשתו לר"ה שלהי פ"ח: ולא הפסק גמור שיששה (בין שבר לשבר) אלא שיהו שני קולות שיפסיק הקול בשבר ניגון. וזהו כשיטתו להלן לד, א: והיו יודע שאין פירוש השברים שישבר הקול ויפסיק, אלא שבר כאדם הגונג משברו מכאב לב והן יבבות ארוכות וטועין התוקעין המפסיקים אותם לגמרי. ואין כונתו כאן להפסק שבין שבר לשבר, אלא לשבר עצמו שהוא ארוך יותר מתרועה, כיון שיש בו שינוי בקול, משא"כ בתרועה שהם קולות סמוכים ורצופים בלי שנוי. ¹¹⁰. בודאי. ¹¹¹. ראה להלן הערה ¹¹³ שלא נחלקו בדיון. ¹¹². וכ"כ בה"ג בהל' ר"ה: ועדיין האי ותיבב לא ידעינן אי ילולי הוא או גנוחי הוא הילכך עבדינן הא והא. ונראה שאין כונת רבינו שכלם עשו גם זה וגם זה, אלא שחלק היו עושים תרועה וחלק שברים. ¹¹³. כ"כ רה"ג בתשובתו לחכמי קירואן, ראה באוצה"ג כאן. ולפי דבריו אין כאן ספק בדיון כלל שלכו"ע